

приймає рішення про розірвання договору про заснування товариства з учасником, який порушує умови договору. На підставі такого рішення вносяться зміни до установчих документів та відбувається державна реєстрація змін у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб – фізичних осіб – підприємців. Це дасть змогу раціонально функціонувати загальним зборам. Отже, за такої моделі поведінки учасника корпоративних відносин (учасника товариства з обмеженою відповідальністю) можна припинити порушення прав та законних інтересів іншої(их) сторони (сторін) засновницького договору.

1. КСУ звернувся до УСПП за наданням науково-експертного висновку. Конституційне звернення з приводу офіційного тлумачення частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства» (справа про учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який не вніс або не повністю вніс свій внесок в статутний капітал товариства, та який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки перед товариством, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства) 018.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uspp.org.ua/actual/177.ksu-zvernuvsya-do-uspp-za-nadannyam-naukovo-ekspertnogo-visnovku.htm 2. *Крупник Р.* Чи подолає Конституційний суд України правовий колапс у корпоративних спорах // Правовий тиждень. – 2012. – № 36–39. – 13 листоп. – С. 4–5. 3. Рекомендації Президії Вишого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» (пункт 2.6) // Бюллетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9. 4. Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» (пункт 10, 16) // Бюллетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9.

УДК 347.615

О. О. ДЕРІЙ

ПОНЯТТЯ АЛІМЕНТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Розглянуто різні наукові підходи до визначення поняття аліментного зобов'язання. Здійснено розмежування та співвідношення понять «аліментні зобов'язання», «аліменти», «утримання», «зобов'язання з надання утримання». Запропоновано авторське визначення поняття аліментного зобов'язання.

Ключові слова: аліментне зобов'язання, аліменти, утримання.

Дерій Е. А. Понятие алиментного обязательства

Рассмотрены различные научные подходы к определению понятия алиментного обязательства. Осуществлено разграничение и соотношение понятий «алиментные обязательства», «алименты», «содержание», «обязательства по предоставлению содержания». Предложено авторское определение понятия алиментного обязательства.

Ключевые слова: алиментные обязательства, алименты, содержание.

Deriy Olena O. The concept of maintenance obligations

Different scientific approaches to the definition of maintenance obligations are examined. Separation and relationship between the concepts «alimentary obligations», «maintenance»,

«content», «obligation to provide the content» are carried out. The author definition alimential obligations.

Key words: *alimentary obligations, alimony, maintenance.*

Аліментне зобов'язання відіграє важливу роль у системі сімейних правовідносин. Воно становить матеріальне підґрунтя існування тих членів сім'ї, які потребують допомоги внаслідок певних обставин.

Поняття аліментного зобов'язання містить у собі сутність та основні риси таких правовідносин. Багато авторів, які досліджували це питання, давали своє визначення аліментного зобов'язання. Проте паралельно з офіційно прийнятим у нашій державі терміном «аліменти» в побуті, газетних і наукових статтях часто використовуються для позначення вказаного поняття інші терміни. Найчастіше замість терміна «аліменти» вживаються терміни «аліментні зобов'язання», «утримання», «зобов'язання з надання утримання».

Таке становище, безумовно, є ненормальним. Довільне поводження з термінологією, яке може призвести до підміни одних термінів і понять іншими, ускладнює сприйняття і правильне розуміння спеціальної і ділової інформації та літератури.

В юридичній літературі окремі питання правового регулювання аліментних зобов'язань знайшли своє відображення у працях таких науковців: М. Антокольської, В. Антошкіної, В.П. Нікітіної, А.І. Пергамент, Л.М. Пчелінцевої, О.А. Пушкіна, Є.А. Поссе, З.В. Ромовської, Л.В. Сапейко, С.Я. Фурси та ін.

Довгі роки різні автори намагалися дати визначення поняттю «аліменти», але єдиної думки з цього питання так і не було знайдено. Сімейне законодавство традиційно не містить легального визначення поняття аліментів. Аліменти (лат. alimentum – харчі, утримання) – кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги. Найпоширенішими є аліменти, які виділяються батьками на утримання неповнолітніх і непрацездатних повнолітніх дітей¹.

У теорії радянського сімейного права існували різні точки зору щодо природи аліментів. В.О. Рясенцев вважав, що аліменти – це утримання, яке за законом одна особа (боржник) зобов'язана надавати іншій особі (кредитору), що перебуває з нею у сімейних відносинах, за умови її неповноліття, непрацездатності й потреби у матеріальному забезпеченні. Підкреслювалося, що утримання, яке надається не в силу юридичного обов'язку, а з міркувань тільки морального порядку, не є аліментами².

Є.М. Ворожейкін розумів під аліментами будь-яку допомогу, що надається одними членами родини іншим³. Така позиція зазнала справедливої критики з юридичної точки зору, тому що аліменти – це не будь-яка допомога, а надана на виконання сімейно-правового обов'язку. М.Г. Масевич і деякі інші автори визначали аліменти як конкретні грошові суми, виплачувані за рішенням суду. Водночас вона розрізняла добровільне надання утримання, яке не вважала аліментами, і власне аліменти, що виплачуються за рішенням суду і є наслідком порушення природних сімейних зв'язків⁴. Поділяючи погляд М.Г. Масевич щодо питань визначення аліментних зобов'язань, О.С. Йоффе визначав їх як «правовідносини, спрямовані на забезпечення примусового виконання у точно встановлених розмірах обов'язку одного члена сім'ї з надання утримання іншому»⁵.

З.В. Ромовська дає своє визначення аліментів. Аліменти, з одного боку, – це утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і яке може здійснюватися як шляхом постачання їжі, забезпечення одягом, доглядом та

іншим у натурі, так і в грошах, а з другого боку, аліменти – це виключно кошти на утримання, якщо воно надається аліментнозобов'язаною особою примусово. Далі автор робить висновок, що в усіх випадках, коли один член сім'ї виконує свій правовий обов'язок щодо утримання дітей, батьків, дружини, інших родичів, слід говорити ні про що інше, як саме про аліментний обов'язок, який, як відомо, в переважній більшості випадків виконується добровільно⁶.

Поняття аліментного зобов'язання, на наш погляд, дещо ширше за поняття аліменти. Аліментне зобов'язання – це правовідносини щодо надання утримання, в основі якого лежить родинний зв'язок між членами сім'ї та низка обставин, які впливають на виникнення, існування та припинення цих правовідносин.

Слід зазначити, що термін «аліментні зобов'язання», незважаючи на те, що широко використовується у спеціальній та навчальній літературі, має відому умовність. Закон встановлює презумпцію аліментного зобов'язання, однак аліментні правовідносини виникають в силу конкретного юридичного факту, до яких чинне законодавство відносить:

- 1) вказівку закону, наявність між суб'єктами сімейних відносин;
- 2) настання певних умов (народження дитини, настання непрацездатності тощо);
- 3) угоду сторін про сплату аліментів або рішення суду про сплату аліментів.

В. Журавська зазначає, що аліментні зобов'язання – це правовідносини, що виникають на підставі передбачених законом юридичних фактів: угоди сторін або рішення суду, в силу якого одні члени сім'ї зобов'язані надати утримання іншим членам, а останні вправі його вимагати. Вони становлять собою різновид сімейних правовідносин і виникають між чітко визначеними особами, тобто є відносними правовідносинами⁷.

Д.А. Медведєв, вказуючи, що «аліментні зобов'язання існують і поза договорним зобов'язанням, випливаючи прямо із закону і рішення суду», визначає аліментне зобов'язання як «цивільні правовідносини, в силу яких аліментно-зобов'язана особа (платник) зобов'язується надавати іншій особі (одержувачу аліментів) майнове утримання на умовах, встановлених сімейним законодавством і угодою сторін». На думку Д.А. Медведєва, підставою виникнення аліментних зобов'язань виступають два юридичні склади, кожен з яких включає факт-стан і факт-дію. «У разі сплати аліментів на підставі угоди сторін – це а) стан спорідненості або інший родинний стан, що пов'язує платника і одержувача, і б) двостороння операція про сплату аліментів. У другому випадку до названих сімейних фактів-станів додається рішення суду, що вступило в законну силу».

Л.М. Пчелінцева зазначає, що «в юридичній літературі під аліментним зобов'язанням розуміються правовідносини, в силу яких одні члени сім'ї зобов'язані надавати утримання іншим її членам, а останні вправі його вимагати»⁸.

О.Й. Пергамент визначає аліментне зобов'язання як встановлений законом обов'язок певних членів сім'ї утримувати інших членів сім'ї, які потребують допомоги. Якщо зобов'язана особа безпосередньо не утримує члена своєї сім'ї, який має на це право (тобто не надає йому необхідного харчування, одягу, не забезпечує житлом тощо), вона повинна сплачувати кошти на його утримання (аліменти)⁹. Однак, як зазначає З.В. Ромовська, аліментне зобов'язання – це не тільки обов'язок однієї сторони. Це насамперед правовідносини, в яких обов'язку однієї сторони кореспондує право іншої. Отже, підкреслює вона, аліментні зобов'язання можуть бути визначені як правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана за наявності умов, передбачених законом, утримувати іншу сторону – члена своєї сім'ї

чи родича, а остання може вимагати виконання даного обов'язку¹⁰. З цією точкою зору ми погоджуємося, адже, дійсно, аліментне зобов'язання передбачає двостороннє волевиявлення, за яким одна особа, член сім'ї, бере зобов'язання щодо утримання іншого члена сім'ї, а той, у свою чергу, потребуючи матеріальної допомоги для підтримання нормального рівня свого життя, приймає таке утримання.

Найбільш універсальним, на наш погляд, є визначення аліментного зобов'язання, запропоноване М.В. Антокольською. Аліментне зобов'язання – це правовідносини, які виникають на підставі передбачених у законі юридичних фактів, внаслідок яких одні члени сім'ї зобов'язані надавати утримання іншим її членам, а останні вправі вимагати цього утримання¹¹.

З'ясування понять «аліменти» та «аліментні зобов'язання» неможливе без їх співвідношення з поняттям «утримання». Слід сказати, що в літературі часто ведуться суперечки з приводу розмежування понять «утримання» та «аліменти»: одні вчені їх ототожнюють, інші – розмежують. Так, Є.А. Поссе та Т.А. Фаддеева вважають, що коли в правовій науці відокремлюють поняття «утримання» від аліментного зобов'язання (аліментів), то ще більше обмежують сутність останнього. Водночас автори зазначають, що кожен громадянин має право на утримання та одержує його у вигляді частки суспільного продукту відповідно до кількості та якості фактично виконаної суспільно корисної праці або у вигляді частки із цієї частини, що розподіляється між самим працюючим та визначеним колом осіб, що не беруть участі у виробництві¹². Визначення утримання таким чином взагалі не має нічого спільного із сімейними правовідносинами та тим утриманням, яке можна вважати аліментами. Таке трактування може стосуватися лише заробітної плати, пенсії та інших соціальних виплат.

Деякі вчені зазначали, що термін «аліменти» має застосовуватися до випадків, коли йдеться про примусове виконання обов'язку. Коли обов'язок надавати допомогу іншим членам сім'ї виконується добровільно, йдеться саме про утримання. Наприклад, М.Г. Масевич та деякі інші вчені звертали увагу на те, що кодекси не вживають слова «аліменти» до випадків, коли «просто встановлюється обов'язок з утримання, а застосовують цей термін до випадків примусового стягнення коштів на утримання»¹³. Аналогічну думку висловлювала також Н.М. Єршова¹⁴. Підґрунтям для такої інтерпретації було саме неоднозначне використання законодавцем зазначених термінів. Більш обґрунтованою можна вважати точку зору авторів, які відстоюють думку про рівнозначність застосування у сімейному законодавстві термінів «утримання» та «аліменти». Н.Г. Юркевич слушно вказував, що протиставлення аліментного обов'язку і обов'язку з утримання члена сім'ї не має під собою підґрунтя. Іноді про примусове виконання аліментного зобов'язання просить сама зобов'язана особа. Але це не означає, що до винесення судом рішення або до розладу у сім'ї цей обов'язок не був аліментним¹⁵.

У юридичній літературі багато авторів зазначають, що сфера застосування поняття «утримання» ширша за поняття «аліменти» (А.М. Нечаєва, Л.М. Пчелінцева, О.Ю. Косова). Так, А.М. Рабєць охоплювала поняттям «утримання» фактично всі форми взаємної матеріальної підтримки членів сім'ї, вважаючи, що поняття «утримання» ширше за поняття «аліменти», оскільки «в нього входять, окрім аліментування, тобто точного фіксованого розміру щомісячних платежів, інші форми матеріальної допомоги непрацездатним членам сім'ї», які мають у цьому потребу, – «надання їжі, одягу, житла, ремонт квартири, допомога, догляд», хоча «чинне законодавство не надає цьому поняттю правового значення», незважаючи на велику значущість таких форм утримання порівняно з аліментами¹⁶.

Так, наприклад, Ю.Ф.Беспалов щодо права дитини на утримання з боку батьків ототожнює утримання з матеріальною допомогою, розрізняючи утримання, з одного боку, що надається добровільно, а з іншого – примусово. «Утримання, – зазначає він, – включає як аліменти, так і всі інші види матеріальної допомоги, що створюють сприятливі умови для розвитку дитини ..., утримання, що надається батьками дитини добровільно, за розміром, видом і формою набагато перевищує аліменти, що виплачуються примусово. Аліменти, що виплачуються примусово, – це лише грошові кошти, розмір яких невеликий і, як уже наголошувалося, не завжди достатній для задоволення потреб дитини»¹⁷.

Ю.С. Червоний вказує, що поняття «утримання» використовується не тільки у сімейному законодавстві, а й у цивільному. Наприклад, відповідно до договору довічного утримання набувач майна також зобов'язаний надавати відчужувачу майна матеріальне забезпечення, тобто утримання (ст. 744 Цивільного кодексу України)¹⁸. С.Я. Фурса зазначає, що утримання буває двох типів: яке здійснюється на добровільній основі і яке здійснюється за рішенням суду. Добровільне утримання слід також поділити на підвиди: утримання, яке здійснюється з благодійною метою та яке здійснюється зобов'язаною особою. Конкретизуючи питання щодо утримання на договірній основі, автор робить висновок про те, що воно стосується утримання саме зобов'язаною за законом особою¹⁹.

Сучасні українські правознавці дотримуються тієї точки зору, що терміни «утримання» та «аліменти» використовуються законодавцем як рівнозначні. Так, у ст.75 Сімейного кодексу України закріплено, що право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу. Щодо утримання, яке надається дітям їхніми батьками, законодавець також вживає термін «утримання», як синонім терміна «аліменти». Згідно зі ст.180 Сімейного кодексу України за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) в натуральній формі. За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі. У зв'язку з цим суперечки навколо цих двох понять недоречні, вони несуть однакове змісто-ве навантаження.

На думку З.В. Ромовської, семантичний аналіз слова «аліменти» дає можливість поставити знак рівності між поняттям «аліменти» і «утримання». Загальновідомо, що термін «аліменти» походить від латинського слова «alimentum», що у перекладі українською мовою означає – їжа, харчі. Звідси започаткувалося і поняття «аліментне зобов'язання, тобто зобов'язання із забезпечення харчами, утриманням». Щоправда автор наголошує, що згодом у поняття «аліменти» практика і теорія почали включати не будь-яке утримання, а тільки те, яке надавалося за законом одним членом сім'ї іншому²⁰.

Отже, можна зробити висновок, що аліменти, з одного боку, – це утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і яке може здійснюватися як шляхом постачання їжі, забезпечення одягом, доглядом тощо, у натурі й у грошах, а з другого боку, аліменти – це кошти або майно, що надається аліментнозобов'язаною особою примусово, на утримання іншої особи.

Аліментне зобов'язання – це різновид сімейних правовідносин і не може існувати поза юридичною формою. Отже, в понятті аліментного зобов'язання слід розрізняти такі терміни, як «аліментне зобов'язання», «аліменти» та «утримання». Аліментне зобов'язання – це правовідносини щодо надання утримання, в ос-

нові яких лежить родинний зв'язок між членами сім'ї та низка обставин, які впливають на їх виникнення, існування та припинення. Поняття «аліменти» та «утримання» мають однакове смислове навантаження, що підтверджується нормами сімейного законодавства, та можуть бути визначені як певні кошти, що надаються аліментнозобов'язаною особою управомоченій особі з метою реалізації аліментного зобов'язання.

1. *Юридична енциклопедія*: Т. 1 / Під ред. Шемшученко Ю.С., Бурчак Ф.Н., Зяблюк М.П. та ін. – К.: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. – 96 с. 2. *Рясенцев В.А.* Семейное право. – М.: Юрид. лит., 1971. – С. 111-112. 3. *Ворожейкин Е.М.* Семейные правоотношения в СССР: Научное издание. – М.: Юрид. лит., 1972. – С. 217. 4. *Масевич М.Г.* Основания возникновения алиментных обязательств // Правовые вопросы семьи и воспитания детей. – М.: Юрид. лит., 1968. – 88 с. 5. *Иоффе О.С.* Советское гражданское право. – Т. 3. – Л.: Изд-во. Ленинград. ун-та, 1965. – С. 262. 6. *Ромовська З.В.* Аліментні зобов'язання: Конспект лекцій. – Львів: Львів. ун-т, 1973. – С. 7. 7. *Журавська В.* Аліментні зобов'язання // Юридичний радник. – 2005. – № 3. – С. 4. 8. *Пчелінцева Л.М.* Сімейне право Росії: Підручник для вузів. – М., 2003. – С.166. 9. *Пергамент А.И.* Краткий популярный словарь-справочник о браке и семье. – М.: Знание, 1982. – С. 8. 10. *Ромовська З.В.* Права та обов'язки батьків і дітей. – Львів: Вища школа, 1975. – С. 74. 11. *Антокольская М.В.* Алиментные обязательства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 1988. – С. 7. 12. *Поссе Е.А., Фаддеева Т.А.* Проблемы семейного права: Учеб. пособие. – Л., 1976. – С. 83. 13. *Масевич М.Г.* Основания возникновения алиментных обязательств // Правовые вопросы семьи и воспитания детей. – М.: Юрид. лит., 1968. – 88 с. 14. *Ершова Н.М.* Правовые вопросы воспитания детей в семье: Научное издание. – М.: Наука, 1971. – 101с. 15. *Юркевич Н.Г.* Семья в современном обществе. – Минск: Беларусь, 1964. – С. 81. 16. *Рабец А.М.* Методологические и теоретические проблемы правового регулирования отношений по взаимному алиментированию: Дис. ... д-ра юрид. наук в форме научного доклада. – Томск, 1992. – С. 20. 17. *Беспалов Ю.Ф.* Семейные права ребенка и их защита. – Владимир, 2001. – С. 65; *Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации*: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Саратов, 2002. – С. 31. 18. *Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного.* – К.: Істина, 2003. – С. 134. 19. *Фурса С.Я., Драгневич Л.Ю., Фурса Є.І.* Настільна книга нотаріуса: Сімейні відносини в нотаріальному процесі. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 64. 20. *Ромовська З.В.* Аліментні зобов'язання: Конспект лекцій. – Львів: Вид-во Львів. унів-ту, 1973. – С. 5.

УДК 347.721.1

Є. М. ДАНИЛЕНКО

ВИКУП АКЦІЙ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Досліджено правове регулювання викупу акцій акціонерним товариством у Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX століття, ставлення до нього з боку провідних юристів того часу та вплив їх ідей на нинішній стан правового регулюван-

© ДАНИЛЕНКО Євгеній Михайлович – здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України